

**Analysis of the Story Collection "Majid's Tales"
by Houshang Moradi Kermani
Based on the P4C Educational Program**

Yaser Safari Sechoqaei*, Abdolreza Naderifar**

Amirabbas Azizifar***

Abstract

The Philosophy for Children (P4C) is an educational program developed by Matthew Lipman in the second half of the 20th century. It is aimed at developing the power of thinking and reasoning in children. The best method and element for teaching thinking in this educational program is the use of stories. With the various atmospheres it provides, a story allows the child to associate with its heroes and put himself in their place through identification and active comparison and get involved in challenges. Using a descriptive-analytical desk-based method, this study discusses the philosophical, literary and psychological richness of the stories "The Book Lover", "Baby's Navel" and "Fish" from the collection of stories "Majid's Tales" by Houshang Moradi Kermani based on the P4C educational program. Results show that all three studied stories are rich in terms of philosophical themes, although they do have some weaknesses which need to be modified and rewritten in order to be used in the P4C educational program.

Keywords: Story collection, The Tales of Majid, Houshang Moradi Kermani, P4C educational program, Matthew Lipman.

* M.A Student of Persian language and literature. Razi University. Faculty of Humanities. Persian language and literature Dep. Iran.Kermanshah (Corresponding Author), yaser.safary65@gmail.com

** Assistant professor of Persian language and literature. Razi University. Faculty of Humanities. Persian language and literature Dep. Iran.Kermanshah, abdolreza.naderifar@gmail.com

*** Associate professor of Persian language and literature. Razi University. Faculty of Humanities. Persian language and literature Dep. Iran.Kermanshah, a.azizifar@razi.ac.ir

Date received: 05/01/2024, Date of acceptance: 09/03/2024

Introduction

The Fabak educational program is a curriculum related to the pre-university period, which was founded by the American Matthew Lippman in the second half of the 20th century, and its first goal is to improve the state of thinking in schools and introduce the element of thought into the educational system. The next step is to bring reasonable and sensitive citizens to the environment. The best method and element for teaching thinking in this educational program is the use of stories. The story, with the many and different atmospheres it provides, allows the child to associate with the heroes of the story and put himself in their place through identification and active comparison. and get involved in challenges.

Materials and methods

This research was done with a descriptive-analytical method and with a library study, and the philosophical, literary and psychological richness of the stories "Book Lover", "Naf Bacheh" and "Fish" from the collection of stories "Qassehai" Majid" by Hoshang Moradi Kermani has been reviewed based on the Fabak educational program.

Discuss

All the three studied stories have good richness in terms of philosophical themes, and in terms of lack of suggestion, all three stories have indirect suggestions and are favorable in this respect. In terms of challengingness and questioning, there are many challenges and questions in the studied stories that involve the child's mind, which can be like a springboard that leads the child and adolescent audience to the issues and Put real life problems. In terms of dialogue, the story of "Ashq Kitab" revolves around one issue, and that is the issue of taking a book, which can fit into the circle of philosophical exploration; But in the story of Naf Bacha, there are not many dialogues that are challenging for the audience, only at the end of the story there is a dialogue that is challenging and can be used for philosophical exploration in the classroom. . In the story of "Fish", there are two-way and mutual conversations between the people of the story, which makes the story similar to the atmosphere of a philosophical exploration circle; But these conversations need to be modified and rewritten in order to be in the direction of the goals of the Fabak program. In terms of characterization, it should be said that the characterization in all three stories around the main character of the story has been done in a good way and the main character is a curious, questioning, brave, bold and experimental character who has a dynamic personality. which is the same age and age of the target audience as a teenager and the reader can easily identify with it,

3 Abstract

and the prejudice about two of the characters in the story "Ashq Kitab" is a weakness that in terms of the educational program of Fabak on the character This story is included and should be rewritten. In terms of plot, it should be said that the story of "Ashq Kitab" has a plot based on cause and effect relationship, and at the end of the story, there is no unraveling, which is suitable for Fabak program. The plot of the story "Navel of the Child" is also based on cause and effect relationships, and there are suspenses in different parts of it that make the story interesting, and the unraveling at the end of the story is ambiguous, which can be suitable for Fabak program. be placed Pirang in the story of "fish" is suggestive; In the sense that the story unravels and the reader reaches a point of peace at the end and it must be rewritten in the Fabak program. Regarding the believability of the stories, it should be said that all of them are believable in general; Although some defects can be seen in them; But they are not such as to question the believability of the whole story. From a psychological point of view, the stories also have a fluent and modern language; Although there are terms, allusions and proverbs in them that should be rewritten. The concepts used in the stories are suitable for the understanding of age group "D". The topics used in the stories are topics that are relevant to the daily life of children and teenagers. There are violent scenes in the story of Naf Bacha, which are not suitable for children and teenagers, and for this reason, they should be corrected and rewritten. Also, there are words in this story that are bad for children and they should be corrected. In the "fish" story, it is better to replace the fish with another food; Because most children have the experience of eating fish.

conclusion

In general, it should be said that the reviewed stories have a good philosophical, literary and psychological richness and have the ability to be placed in the philosophical exploration circle of the Fabak program; Although it must be said that there are weaknesses in them that can be used in the Fabak program after modification and rewriting.

Bibliography

- Splitter, Laurance, J.; Sharp, Ann Margaret (2016). Teaching Better Thinking, translated by: Nahid Hejazi, 1st Ed., Tehran: Pazhvak Farzan. [in Persian]
- Eskandari Sharfi, Farshad; Bazvand, Ali. (2021). "Bibliography of the Works of Houshang Moradi Kermani", Ghand-e Parsi, Vol. 4, No.1 (10), pp. 38-57. [in Persian]
- Irani, Nasser (2001). Art of the Novel, 1st Ed., Tehran: Abangah. [in Persian]

- Bourbour, Majid (2005; 2006). "Midwifery of Thinking in the Inquiry Cycle, a Conversation with Saeed Naji", Book of Children and Teenagers Month, vol. 7 (103), pp. 16-29. [in Persian]
- Irani, Nasser (2010). Art of the novel, first chapter, Tehran: Abangah. [in Persian]
- Borbour, Majid (2005; 2006). "Midwifery of thinking in the circle of inquiry, an Interview with Saeed Naji", Monthly Book of Children and Teenagers, No.7 (103), pp. 16-29. [in Persian]
- Dad, Sima (2006). Dictionary of Literary Terms; A Comparative and Explanatory Glossary of Persian and European Literary Concepts and Terms, 3rd Ed., Tehran: Marvarid. [in Persian]
- Rashtchi, Mozghan (2010). "Children's Fiction Literature and its Role in the Development of Thinking", Thinking and Children, Vol.1, No. 2, pp. 23-37. [in Persian]
- Sharp, Ann Margaret (2009). Philosophical Stories and P4C Books in Philosophical Inquiry for Children and Teenagers, translated by Saeed Naji, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Shamisa, Sirus (2001). Literary Types, 8th Ed., Tehran: Ferdous. [in Persian]
- Sadeghi Hashem Abadi, Mohammad; Alavi, Seyed Mohammad Kazem (2014). "Philosophy for Children", Islam and Educational Research, Vol. 6, No. 2 (12), pp. 59-78. [in Persian]
- Safaei Moghadam, Masoud (1998). "Philosophy Education Program for Children", Humanities Quarterly of Al-Zahra University, Vol. 8, No. 26 and 27, pp. 161-184. [in Persian]
- Fakhraei, Elham (2010). "Philosophy for Children; A Step towards Connecting Philosophy with Society", Thinking and Child, Vol.1, No. 1, pp. 69-81. [in Persian]
- Fisher, Robert (2013). Stories for Thinking, translated by Seyed Jalil Shaheri Langroudi, 4th Ed., Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Qezel Ayagh, Soraya (2005). Children and Teenagers Literature and Promotion of Reading (Library Services for Children and Teenagers), 2nd Ed., Tehran: SAMT Publication. [in Persian]
- Cam, Philip (2021). Thinking Together: Philosophical Inquiry for the Classroom, translated by Mozghan Rashtchi, Farzaneh Shahrtash, 3rd Ed., Tehran: Shahrtash. [in Persian]
- Lipman, Matthew (2009), "Philosophical Discussion Plans and Exercises", translated by: Nasim Mahouzi, Culture Quarterly, Vol. 22, (69), pp. 239-276 [in Persian]
- Majid Habibi Araghi, Leila (2015). A Story for Inquiry, 1st Ed., Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Mohammadi Fesharaki, Mohsen; Khodadadi, Fazlollah (2012). "From History to Fiction; Analysis of Common Elements between History and Fiction", Historical Research, Vol. 4, No. 3 (15). pp. 71-86. [in Persian]
- Moradi Kermani, Houshang (2019). Majid's Tales, 35th Ed., Tehran: Moin. [in Persian]
- Marashi, Seyed Mansour; Ghaedi, Yahya (2015). The Foundations and Functions of the Inquiry Circle, 1st Ed., Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Meghdadi, Bahram (1999). A Dictionary of Literary Criticism Terms (from Plato to the Present Age), 1st Ed., Tehran: Fekr-e Rooz. [in Persian]
- Mirsadeghi, Jamal (2009). The Story Elemente, 6th Ed., Tehran: Sokhan. [in Persian]

5 Abstract

- Naji, Saeed (2004, 2005). "The Concept of Philosophy in the P4C Program", *Science and Religion*, No. 25-28, pp. 37-67. [in Persian]
- Naji, Saeed (2014). *Philosophical Inquiry for Children and Teenagers*, Vol. 1, No. 3, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Naji, Saeed (2014). *Stories for Philosophical Inquiry*, Vol. 2, 1st Ed., Tehran: Research Institute of Human Sciences and Cultural Studies. [in Persian]
- Naji, Saeed (2015). *The P4C Criteria for Fiction*, 1st Ed., Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Yousefi, Atefeh (2014). "The Importance and Role of Stories in the P4C Program", *Philosophy and Children*, Vol.2, No.3 (7), pp. 63-82. [in Persian]
- Yousefi, Atefeh (2016). "Principles of Rewriting the Stories of Ancient Persian Texts to be Used in the P4C Program", *Philosophy and Children*, Vol.4, No. 2 (14), pp. 17-28. [in Persian]

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» هوشنگ مرادی کرمانی براساس برنامه آموزشی فبک

یاسر صفری سه چقایی*

عبدالرضا نادری فر**، امیرعباس عزیزی فر***

چکیده

فبک برنامه‌ای آموزشی است که متیو لیپمن (Matthew Lipman) در نیمه دوم قرن بیستم آن را پایه‌گذاری کرد. هدف از برنامه آموزشی فبک پرورش قدرت تفکر و استدلال در کودکان است. بهترین روش و عنصر برای آموزش تفکر در این برنامه آموزشی، استفاده از داستان است. داستان با فضاسازی‌های متعدد و متفاوتی که فراهم می‌کند به کودک این امکان را می‌دهد که از طریق هم‌ذات‌پنداری و قرینه‌سازی فعالانه، با قهرمانان داستان همراه شود و خود را به جای آن‌ها بگذارد و درگیر چالش‌ها شود. این پژوهش که با روش توصیفی - تحلیلی و با مطالعه کتابخانه‌ای انجام شده است، غنای فلسفی، ادبی و روان‌شناختی داستان‌های «عاشق کتاب»، «ناف بیچه» و «ماهی» از مجموعه داستان «قصه‌های مجید» هوشنگ مرادی کرمانی براساس برنامه آموزشی فبک بررسی شده است. نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که هر سه داستان غنای بالایی را در هر سه شاخص دارند، اگرچه ضعف‌هایی در آن‌ها دیده می‌شود که با اصلاح و بازنویسی آن، ظرفیت و توانش استفاده از این داستان‌ها در برنامه آموزشی فبک وجود خواهد داشت.

* دانشجوی کارشناسی ارشد، زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول)،

yaser.safary65@gmail.com

** استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران، abdolreza.naderifar@gmail.com

*** دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران، a.azizifar@razi.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۸

کلیدواژه‌ها: مجموعه داستان، قصه‌های مجید، هوشنگ مرادی کرمانی، برنامه آموزشی فبک، متیو لیپمن.

۱. مقدمه

برنامه آموزشی فلسفه برای کودکان (Philosophy for Children) برنامه‌ای درسی مربوط به دوران قبل از دانشگاه است و اولین هدف آن اصلاح وضعیت تفکر در مدارس و وارد کردن عنصر اندیشه به درون نظام آموزشی است و در مرحله بعد بارآوردن شهروندانی معقول و حساس در برابر محیط مدنظر است. این برنامه سعی دارد تا استدلال، داوری و تمیز را از دوران کودکی به افراد یاد دهد؛ به گونه‌ای که کودکان از همان ابتدا بتوانند تا حد امکان خودشان برای خودشان فکر کنند و برای خودشان تصمیم بگیرند (ناجی، ۱۳۸۳: ۴۱).

متیو لیپمن (Matthew Lipman) مبدع این برنامه آموزشی است. وی در اواخر دهه ۱۹۶۰ در هنگام تدریس فلسفه به دانشجویانش متوجه فقدان قدرت استدلال و قدرت تمیز و داوری در بین آنان شد. او برای بالا بردن این توانایی‌ها بسیار تلاش کرد؛ ولی پس از مدتی متوجه شد که برای بهبود قدرت تفکر این دانشجویان دیر شده است و تقویت این توانایی‌ها باید در دوران کودکی انجام می‌شد (ناجی، ۱۳۹۳: ج ۱، ۲۵؛ رشتچی، ۱۳۸۹: ۲۴). لیپمن این نظریه را مطرح کرد که چنانچه در دوران کودکی ذهن کودک درگیر مباحث فلسفی شود، در این صورت نحوه تفکر او رشد می‌کند. او معتقد بود که اگر کنجکاوی طبیعی کودکان و میل آنان به دانستن درباره جهان را با فلسفه مرتبط کنیم، می‌توانیم کودکان را به متفکرانی تبدیل کنیم که بیش از پیش نقاد، انعطاف‌پذیر و مؤثر باشند (صفایی‌مقدم، ۱۳۷۷: ۱۶۲). در اینجا منظور از فلسفه مفهوم فلسفی مدنظر ارسطو، کانت و هگل نیست. آنچه این برنامه آموزشی به افراد یاد می‌دهد این است که به سخنان و نظریه‌های دیگران خوب گوش فرا دهند، در شنیده‌هایشان دقت کنند، آن‌ها را ارزیابی و سبک و سنگین کنند و بهترین اندیشه‌ها را برگزینند، نه اینکه کورکورانه تابع بی‌چون و چرای هیجانات، مدها، رسوم و عقاید جامعه یا مثلاً خانواده خود باشند (بوربور، ۱۳۸۴: ۲۱).

بنا به گفته لیپمن، داستان برای شروع فرایند آموزش اندیشیدن در کودکان بهترین عنصر آموزش در برنامه فلسفه برای کودکان است که کودکان از این طریق درگیر مباحث فلسفی می‌شوند (صادقی هاشم‌آبادی و علوی، ۱۳۹۳: ۷۳). اهمیت داستان زمانی بیشتر می‌شود که دانسته شود در هر زبان و هر نقطه‌ای از جهان، داستان پایه اصلی تفکر و ارتباط محسوب

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه جقایی و دیگران) ۹

می‌شود. مخاطب به وسیله داستان می‌تواند فکر خود را بسط داده و درباره ساختار، نقش و اهداف زبان تأمل کند (فیشر، ۱۳۹۲: ۳). می‌دانیم که کودکان از طریق کندوکاو، تخیل و تمرین و ممارست، اصول ابتدایی آموزش را یاد می‌گیرند و در پی دریافت ماهیت و چیستی (فلسفه) پدیده‌های پیرامونی‌اند و داستان یکی از این ابزارها و عناصر است. با این حال باید بدین نکته توجه داشت که قرار نیست کودکان فقط با خوانش داستان تفکر یاد بگیرند؛ چرا که بنا به نظر شارپ داستان‌ها فقط یک محرکند (شارپ، ۱۳۸۹: ۵۶) و نقش اصلی آموزش تفکر بر دوش کندوکاو و تمرین‌هاست (لیپمن، ۱۳۸۸: ۲۴۱-۲۳۹) و از آنجا که داستان با احساس‌ها، نگرش‌ها و احساسات کودکان سروکار دارد، محرکی بسیار قوی برای کندوکاو فلسفی به‌شمار می‌آید که باعث مشارکت و تقویت کودکان در امر یادگیری شود. (کم، ۱۴۰۰: ۲۱) همچنین داستان، به‌خصوص اگر موضوعات و حوادث آن محرک و سؤال‌برانگیز باشد و به تجربه‌های کودکان ربط داشته باشد، لذت می‌برد و باعث می‌شود آنها را به فکرکردن و کندوکاو برانگیزاند. داستانی که برای کندوکاو به نمایش درمی‌آید یا گاهی خود کندوکاو آن را می‌سازد، تبدیل به وسیله‌ای می‌شود که کودکان بیشتر از بزرگ‌ترها بر آن تسلط دارند. برخلاف کتاب‌های درسی سنتی این داستان آن‌هاست و آن‌ها از آن برای بحث و کندوکاو استفاده می‌کنند (اسپلیتر و شارپ، ۱۳۹۶: ۱۸۳ - ۱۸۴). همچنین داستان با فضاسازی‌های متعدد و متفاوتی که فراهم می‌کند به کودک این امکان را می‌دهد که از طریق هم‌ذات‌پنداری و قرینه‌سازی فعالانه با قهرمانان داستان همراه شود خود را به جای آن‌ها بگذارد، درگیر چالش‌ها شود، به پرسش‌های مطرح‌شده در متن داستان پاسخ دهد، پاسخ‌های خود را با آنچه در متن اتفاق می‌افتد، مقایسه کند، تصمیم بگیرد، سرزنش یا تحسین کند و در این فرایند مهارت‌های تفکر فلسفی خود را تأیید یا تعمیق کند و معانی و مضامین فلسفی نهفته داستان را هرچه بهتر و عمیق‌تر جست‌وجو کند. (فخرایی، ۱۳۸۹: ۷۴-۷۵)

۱.۱ بیان مسئله

از آنجا که برقراری ارتباط با کودکان از طریق داستان به راحتی صورت می‌گیرد، پیشگامان برنامه فلسفه برای کودکان، داستان را بهترین و مؤثرترین ابزار برای آموزش مفاهیم فلسفی به کودکان می‌دانند (یوسفی، ۱۳۹۳: ۶۴). لیپمن معتقد است که

یک داستان می‌تواند فراهم آورنده صحنه‌هایی تخیلی، گفت‌وگویی پرتنش، شخصیت‌هایی دوست‌داشتنی، الگویی سرزننده و با شور و نشاط، طنزآلود یا همه اینها باهم باشد ... که

خواننده با آن احساس نزدیکی و همدلی کند و قادر به لذت بردن و فهمیدن آن باشد (ناجی، ۱۳۹۳: ج ۱، ۴۳).

داستان‌های تألیفی‌ای که در حوزه برنامه فلسفه برای کودکان نگاشته می‌شوند در آن‌ها محدودیت‌هایی وجود دارد که باعث شده است آن‌طور که باید کاربرد نداشته باشند و برای کودکان مؤثر واقع نشوند. یکی از این محدودیت‌ها این است که داستان‌های تألیفی با اهداف آموزشی از پیش تعیین شده و برای گروه‌های سنی مشخص نوشته می‌شوند. مسئله دیگر این است که چون این داستان‌ها با هدف آموزش انواع تفکر و آراء فلسفی نوشته می‌شوند، به لحاظ ادبی برای کودک جذابیتی ندارند؛ به‌همین دلیل گفت‌وگوها، حوادث و کنش شخصیت‌ها غیرطبیعی‌تر از آن است که بتوانند کودکان را به داستان جذب کنند و تفکر و تخیلات آن‌ها را به داستان برانگیزاند؛ از این‌روی از تأثیر داستان‌ها کاسته می‌شود و کودکان نمی‌توانند خود را با شخصیت‌های داستان یکی ببینند و به تجربه مشترکی دست یابند. مسئله دیگر غیربومی بودن بیشتر این داستان‌هاست که به جهت تفاوت فرهنگی، مناسب برنامه فلسفه برای کودکان در ایران نیستند. ضمن اینکه ترجمه این متون نیز کاری را حل نمی‌کند و گاهی موجب بروز مشکلات زبانی و مفهومی می‌شود (یوسفی، ۱۳۹۵: ۱۷-۱۹). بنابراین بر نویسندگانی که در حوزه ادبیات کودک و نوجوان کار می‌کنند لازم است که داستان‌های ادبی بومی را نگارش و بازنویسی کنند تا علاوه بر اینکه این داستان‌ها در کلاس‌های برنامه فلسفه برای کودکان مورد استفاده واقع شود، کودکان و نوجوانان را نیز با این متون بومی آشنا کنند.

هدف پژوهش پیش‌رو که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای صورت گرفته است، تبیین و تحلیل کفایت فلسفی (درون‌مایه فلسفی و عدم تلقین، چالش برانگیزی و پرسش‌خیزی و گفت‌وگو و کندوکاو‌پذیری)، کفایت ادبی (شخصیت و شخصیت‌پردازی، باورپذیری و پیرنگ) و کفایت روان‌شناختی (شگردهای زبانی و تناسب مفاهیم و موضوعات داستان متناسب با درک کودکان) در داستان‌های عاشق‌کتاب، ناف‌بچه و ماهی از قصه‌های مجید است.

۲.۱ پیشینه پژوهش

پیرامون قصه‌های مجید پژوهش‌هایی انجام گرفته است که سام‌خانی و موسوی‌نیا (۱۳۹۳) در «نقد رویکرد پدیدارشناختی هوسرلی در قصه‌های مجید» به تحلیل مؤلفه‌های پدیدارشناسی هوسرلی و عناصر متن و رفتار شخصیت‌ها به‌ویژه رفتار و سازمان ذهنی «مجید» در قصه‌های

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۱۱

مجید هوشنگ مرادی کرمانی پرداخته است. بی‌نظیر (۱۳۹۷) در «گفتمان قدرت و سازوکارهای تکنولوژی انضباطی: مطالعه موردی، قصه‌های مجید» با تکیه بر اندیشه‌های میشل فوکو، در بافت قدرت مدرن و گفتمان قدرت به تحلیل چگونگی کارکرد و نقش قدرت انضباطی در نهاد مدرسه پرداخته است و با تحلیل قصه‌های مجید نشان داده است که چگونه گفتمان قدرت با راهبردهای خاص زبانی و با چیدمان گزاره‌ها و تکرار و تثبیت آن‌ها در ساختار سلسله‌مراتبی (مدیر، ناظم، معلم و بی‌بی) به مفصل‌بندی گزاره‌های خود می‌پردازد. علوی و قنبری (۱۳۹۷) نیز در «تحلیل گفتمان روایی در دو مجموعه داستان قصه‌های مجید و گُرک هویجی» کوشیده‌اند با تأکید بر عناصر درون متنی به ارتباط میان راوی و روایت‌شنو، نوع گفته و نیز چندآوایی در روایت در این دو اثر بپردازند؛ اما پژوهشی که هدف و رویکرد آن براساس برنامه آموزشی فلسفه برای کودکان در قصه‌های مجید باشد، دیده نشد.

۲. بحث و بررسی

۱.۲ قصه‌های مجید

قصه‌های مجید هوشنگ مرادی کرمانی، شناخته‌شده‌ترین کتاب کودک و نوجوان ایران است. مرادی کرمانی ابتدا این قصه‌ها را بین سال‌های ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۷ برای رادیو می‌نوشت و با صدای «پرویز بهادر» پخش می‌شد و شنوندگان و طرفداران زیادی در گوشه و کنار کشور پیدا کرده بود. او بعدها از میان این قصه‌ها، ۳۸ مورد را برای چاپ انتخاب و در پنج مجلد (از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۵) منتشر ساخت که بعدها هر پنج جلد آن در یک مجلد منتشر شد. شورای کتاب کودک تمام مجلدات «قصه‌های مجید» را در فهرست کتاب‌های مناسب قرار داده است و جلد‌های دوم، سوم و پنجم از کتاب‌های برگزیده این شورا بوده‌اند. جلد اول و دوم «قصه‌های مجید» ویژه گروه سنی «د» و بقیه مجلدات آن مناسب گروه‌های سنی «د» و «ه» معرفی شده است. این اثر، کتاب برگزیده سال جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۶ بوده و به زبان‌های آلمانی، انگلیسی، هلندی، عربی و ترکی ترجمه شده است. همچنین ۱۴ داستان این کتاب مورد اقتباس سینمایی قرار گرفته‌اند که ۱۱ فیلم تلویزیونی و سه فیلم سینمایی (صبح روز بعد، شرم و نان و شعر) به کارگردانی کیومرث پوراحمد و تهیه‌کنندگی صدا و سیما براساس آن‌ها ساخته شده است که موفقیت‌هایی در جشنواره سینمایی به دست آورده‌اند. قصه‌های مجید مجموعه‌ای از داستان‌های به‌ظاهر جداگانه‌ای است که به‌ویژه بین اولین و آخرین آن‌ها ارتباط معناداری وجود دارد که توجه را از طنز داستانی و حوادث زندگی یک پسر بچه نیمه روستایی، به ابعاد

گسترده‌تری سوق می‌دهد که یکی از آن‌ها اشاره به زندگی خود نویسنده و تلاقی شخصیت او با مجید است که از نخستین داستان آغاز می‌شود. خود مرادی کرمانی در این باره می‌گوید که من و مجید خیلی به هم دیگر نزدیک هستیم و مجید در واقع برگرفته از شخصیت خود من است (اسکندری شرفی و بازوند، ۱۴۰۰: ۴۱-۴۲).

۲.۲ خلاصه‌ای از داستان‌های مورد مطالعه

داستان «عاشق کتاب»: مجید برای خرید تنباکو، قند و چای به مغازه مش‌اسدالله می‌رود و او صفحه‌هایی از یک کتاب را می‌کند و پاکت قیفی درست می‌کند و داخلش تنباکو می‌ریزد. او وقتی به خانه می‌رود بعد از پاک کردن کاغذها، شروع به مطالعه آن‌ها می‌کند. داستان جذابی را در آن می‌یابد و در نقطه حساس آن داستان قطع می‌شود. مجید هم برای گرفتن بقیه کتاب سراغ مش‌اسدالله می‌رود و بعد از کشمکش‌های زیاد بین او و مش‌اسدالله، عاقبت با ترندهایی کتاب را به دست می‌آورد. وقتی می‌رود آن را بخواند، می‌بیند که دنباله داستان در کتاب نیست. مش‌اسدالله آن‌ها را پاره کرده و داخلش چیزهایی ریخته و به دست مردم داده است.

داستان «ناف بچه»: بی‌بی و مجید به دیدن شهربانو زن کش‌کشو که تازه بچه‌اش به دنیا آمده می‌روند. شهربانو عقیده دارد که ناف بچه را اگر جای خوبی بیندازند بچه در آینده همان خواهد شد که ناف را در آنجا انداخته‌اند، روی همین حساب ناف را در قوطی کبریتی به مجید می‌دهد تا جای خوبی بیندازد که آینده بچه مثل پدرش نشود. مجید هم برای انجام این وظیفه به سراغ سرکار محمودی، پهلوان شهر، عبدالله سینمایی، آقای طاهری معلم ریاضی، سلیمی شاعر و آمیز حسن اعیان و پولدار شهر می‌رود و بعد از نگاه کردن به زندگی واقعی آن‌ها درمی‌یابد که این افراد کسانی نیستند که بچه در آینده با زیستن مانند آنها به سعادت و خوشبختی برسد.

داستان «ماهی»: داستان از این قرار است که مجید وقتی می‌خواهد به مدرسه برود نان و کشک می‌خورد و سر کلاس خوابش می‌برد. آقای حیدری، معلم مجید هم وقتی قضیه را می‌فهمد از خوردن غذاهای مقوی و از جمله فواید ماهی حرف می‌زند که ماهی فسفر دارد و مغز را تقویت می‌کند. مجید هم که تا الان ماهی نخورده است، تصمیم می‌گیرد که آن را امتحان کند. او وقتی به خانه می‌رسد، پیش بی‌بی به تعریف از ماهی می‌پردازد و از فواید ماهی برای مغز انسان داد سخن می‌دهد. بی‌بی هم که مخالف ماهی خوردن است، نمی‌پذیرد. عاقبت مجید برای خرید ماهی به بازار می‌رود و بعد از ماجراهایی که بین او و پیرمرد ماهی‌فروش اتفاق

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۱۳

می‌آفتد، سرانجام یک ماهی دودی می‌خرد و به خانه می‌آورد. ماهی سیاه است و بی‌بی هم که تا الان این طور ماهی‌ای را ندیده است به مجید می‌گوید که سرت کلاه گذاشته‌اند و بعد از کشمکش‌های بسیار بین او و بی‌بی، بالاخره او هم می‌رود و ماهی را پس می‌دهد. وقتی که آقای حیدری از موضوع با خبر می‌شود، مجید را برای خوردن ماهی به خانه دعوت می‌کند. مجید هم به خانه آقای حیدری می‌رود؛ چون تا الان ماهی نخورده است نمی‌داند چطور بخورد و بعد از کلی کشمکش با خودش آخر سر دندانش را روی گوشت قرار می‌دهد و آن را مزه‌مزه می‌کند و از طعم خوب و خوش‌نمک ماهی آب از دهانش راه می‌آفتد.

۳.۲ تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» هوشنگ مرادی کرمانی براساس

برنامه آموزشی فبک

۱.۳.۲ غنای فلسفی

یکی از امتیازها و ویژگی‌های اصلی داستان‌های فبک غنای فلسفی آن است که به پرمایگی گفت‌وگوهای منظم مربوط می‌شود که حاوی ابهام، چالش‌برانگیزی، ذکر مواضع گوناگون و متقابل فلسفی، الگوسازی کندوکاو فلسفی، نشان دادن التزام به اخلاق و کندوکاو است، البته لازم نیست همه این عناصر در داستان حضور داشته باشند تا آن داستان دارای غنای فلسفی دانسته شود، بلکه فقط تعدادی از این موارد، بسته به حجم داستان، می‌تواند کفایت یا غنای فلسفی را فراهم کند (ناجی، ۱۳۹۵: ۱۱ و ۱۳).

۲.۳.۲ درون‌مایه فلسفی و عدم تلقین

درون‌مایه یکی از عناصر اصلی داستان است و معمولاً به‌طور مستقیم در داستان مطرح نمی‌شود، بلکه در کل فضای داستان و اعمال، موقعیت‌ها، پیامدها و گفت‌وگوها نفوذ پیدا می‌کند و خواننده کم‌کم با خواندن داستان آن را نتیجه می‌گیرد (ناجی، ۱۳۹۵: ۴۳). در واقع باید گفت درون‌مایه تفکری است که داستان را یکپارچه نگه می‌دارد و اندیشه و معنای محوری‌ای است که در یک نوشته ادبی وجود دارد (قزل ایباغ، ۱۳۸۴: ۱۸۸)؛ بنابراین درون‌مایه فکر اصلی و مسلط در هر اثری است یا خط یا رشته‌ای است که در خلال اثر کشیده می‌شود و وضعیت و موقعیت‌های داستان را به هم پیوند می‌دهد (میرصادقی، ۱۳۸۸: ۱۷۴). درون‌مایه داستان‌های فکری، نوع خاص و متفاوتی از دیگر داستان‌های حوزه کودک و نوجوان است. از آنجا که

برنامه آموزشی فبک (p4c) مخالف با تلقین و القا است؛ به همین علت درونمایه این داستان‌ها توصیه‌ای یا برداشت نویسنده از جهان نیست که به نحو القا کننده به خواننده عرضه شود (ناجی، ۱۳۹۵: ۱۵) همچنین در این داستان‌ها ایده‌ها و افکار کودکان براساس ایده‌ها و افکار بزرگسالان شکل نمی‌گیرد و مانع ایده‌های خلاقانه‌ی کودکان نمی‌شود. چنانکه رابرت فیشر می‌گوید:

«داستان‌های فلسفه برای کودکان نباید مانع تفکر نقادانه کودکان شود؛ از این رو درونمایه‌ای که به تلقین یک موضوع اختصاص دارد و فرد را بدون استدلال و موجه‌سازی به امری جزمی رهنمون می‌کند، در داستان‌های فبک جایی ندارد» (همان: ۱۴).

همچنین درونمایه داستان‌های فکری نباید رنگ و بوی نصیحت داشته باشد؛ زیرا هم کودک را گریزان و دلزده می‌کند و هم با اهداف برنامه فلسفه برای کودک که دعوت کودکان به فکرکردن و یافتن راه‌حل‌های تازه و استدلال‌های نو است، مغایرت دارد. از دیگر معیارهای درونمایه مناسب برای داستان‌های فکری دامن‌زدن به حس کنجکاوی کودک است تا ذهن کودک را فعال کند و تفکر خلاق را در او پرورش دهد و در نهایت اینکه باید آرمان‌ها، خواسته‌ها و علایق واقعی کودک را نشان دهد و برخاسته از زندگی خود کودک و مهم و هیجان‌انگیز برای او باشد و کودک را به خواندن داستان ترغیب کند (مجید حبیبی عراقی، ۱۳۹۴: ۴۰ - ۴۱).

داستان «عاشق کتاب» از نظر مفاهیم و موضوعات فلسفی غنی است. در آنجا که مجید برای اینکه آخر قصه را بفهمد سراغ مش‌اسدالله می‌رود تا بقیه کتاب را از او بگیرد و بخواند و کشمکش‌هایی که در این میان بین او و مش‌اسدالله در می‌گیرد (ر. ک: مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۱-۱۸) که در طول داستان مفاهیم فلسفی همچون کنجکاوی، تلاش و پشتکار، جسارت داشتن برای رسیدن به هدف، ایستادگی در برابر مشکلات، راه‌حل و تدبیر، میل به دانستن، آگاهی، نادانی، شجاعت در داستان به چشم می‌خورد. مسئله چالش‌برانگیز و «چرایی محور» این داستان این است که چرا مجید باید با مش‌اسدالله دچار کشمکش شود؟ مش‌اسدالله براساس نوع کاری که دارد، ضرورتی برای خوانش کتاب‌ها نمی‌بیند و از برگه‌های کتاب‌ها صرفاً برای پاکت درست کردن برای ریختن تنباکو داخل آن‌ها استفاده می‌کند. مجید درحقیقت از منظر اینکه می‌خواهد عطش دانش یا کنجکاوی خود را برطرف کند، با فروشنده درگیر می‌شود و درگیری مجید درست از مایه‌ای فلسفی نشأت می‌گیرد: درد دانستن و درد کنجکاوی. این درد

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۱۵

را مش اسدالله ندارد و در نمی‌یابد و بنابراین طبیعی است هم خواسته مجید را «دیوانه‌وار» بداند و هم با او کلنجار رود.

آشنایی با کتاب و کتاب‌خوانی و همچنین تلاش و پشتکار و شجاعت برای رسیدن به موفقیت از درونمایه‌های این داستان است که هر دو درونمایه در داستان تلقینی غیر صریح دارند؛ به این معنی که در هیچ جای داستان به صورت صریح و مستقیم به آن‌ها اشاره نشده است و از لابه‌لای موقعیت‌ها و رفتار و گفتار شخصیت‌ها به تدریج برای خواننده آشکار می‌شود.

در داستان «ناف بچه» وقتی که مجید می‌رود تا ناف بچه کش‌کشو را در جای مناسبی بیندازد که در آینده خوشبخت شود و در این را با چالش‌هایی روبه‌رو می‌شود (ر. ک: مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۲۵۳ - ۲۷۸). در طول داستان مفاهیم و موضوعات فلسفی متنوع و ارزشمندی همچون مبارزه با خرافه‌گرایی، شهرت، قدرت، ترس، احترام، تبعیض، فریبکاری، دزدی، عدم عدالت اجتماعی، ظاهربینی و واقع‌بین بودن وجود دارد.

مسئله چالش‌برانگیز این داستان در این است که ظاهربینی یعنی چه؟ چرا مجید به ظاهر زندگی آدم‌ها اهمیت می‌داد تا به حقیقت و باطن آنها؟ این چالشی است که در طول داستان کودکان و نوجوانان با آن مواجه می‌شوند. مجید برای اینکه ناف نوزاد را در منزل آدم‌های معروف قرار دهد به این می‌اندیشد که آنان دارای یک زندگی عالی هستند، اما وقتی که به پیش هریک از این اشخاص می‌رود، مشاهده می‌کند که آنان دارای آن زندگی‌ای نیستند که فکرش را می‌کرده است.

می‌توان گفت که در این داستان دو درونمایه وجود دارد: نخست اینکه سعادت و خوشبختی در گرو تلاش خود انسان است و دوم اینکه زندگی ظاهری افراد مشهور و مهم نمایان‌گر وضعیت زندگی واقعی آن‌ها نیست که مخاطب کودک و نوجوان کم‌کم با خواندن داستان آن را نتیجه می‌گیرد و از این منظر هر دو درونمایه تلقینی غیرصریح دارند که در داستان به صورت مستقیم به آن اشاره نشده است.

در داستان «ماهی» مفاهیم تجربه‌گری، کنجکاوی، مهمان‌نوازی، پیش‌داوری و قضاوت از جمله مفاهیم فلسفی آن است که ذهن کودکان را متوجه خود می‌سازد. سؤال چالشی این است که چرا زود قضاوت می‌کنیم؟ همچنین کودکان با چالش‌هایی در داستان مانند چرا بی‌بی بدون اینکه شناختی از ماهی‌ای که مجید خریده بود، داشته باشد در مورد آن پیش‌داوری می‌کرد؟ مواجه می‌شوند.

و تشویق و ترغیب نوجوانان برای کسب تجربه نو و جدید و نرسیدن در این راه، درونمایه داستان است که تلقینی غیرصریح دارد. این مباحث مطرح شده در داستان‌ها از مباحثی هستند که کودکان و نوجوانان در زندگی روزمره خود با آن روبه‌رو هستند و قابل درک و لمس است.

۳.۳.۲ موضوعات فلسفی، چالش‌برانگیزی و پرسش‌خیزی

چالش‌برانگیزی و پرسش‌خیزی مهم‌ترین ویژگی داستان‌های فکری است. پرسش و چالش در زمینه‌های گوناگون فلسفی اولین محرک فرد برای کندوکاو و تحقیق یا سیراب کردن خود از معرفت محسوب می‌شود. این پرسش‌ها نه صریحاً بلکه از لابه‌لای گفت‌وگوهای شخصیت‌ها یا موقعیتی ایجاد می‌شود که نویسنده فراهم کننده آن است؛ موقعیتی که خواننده را در دوراهی قرار می‌دهد و او را به فکر وامی‌دارد. ساده‌ترین روش ایجاد سؤال آوردن کلماتی مبهم در لابه‌لای گفت‌وگوهاست که مخاطب کودک را به سؤال وامی‌دارد و با توجه به اینکه برخی کودکان حاضر در کلاس درس ممکن است آشنایی اولیه‌ای با این مفهوم داشته باشند، کندوکاو کلاسی در این زمینه موجب روشن شدن این مفهوم و معنای آن می‌شود. همچنین هر قسمتی از داستان باید سؤالی را درباره یکی از مؤلفه‌های جست‌وجوی فلسفی مطرح کند (ناجی و مرعشی، ۱۳۹۴: ۹۲).

آراء و اندیشه‌هایی که در داستان‌ها نمایان می‌شوند باید از منابع متنوع بسیاری در فلسفه اخذ شوند؛ برای مثال از معرفت‌شناسی، مابعدالطبیعه، زیبایی‌شناسی، اخلاق، فلسفه تعلیم و تربیت، منطق و غیره. (ناجی، ۱۳۹۳: ج ۱، ۵۴) شارپ معتقد است:

هر داستان باید دیدگاه‌های مختلفی درباره مفاهیم و شیوه‌های فلسفی ارائه دهد تا کودکان تشویق شوند در مباحث فلسفی شرکت کنند و خودشان درباره این مفاهیم بیندیشند. این دیدگاه‌های مختلف ممکن است توسط شخصیت‌های مختلف داستانی که هریک زبانی متناسب با سن خود دارند بیان شوند (همان، ۵۵).

این دیدگاه‌ها باید به شکل ساده در داستان‌ها مطرح شوند تا به تجربه‌های روزمره کودک نزدیک باشد و بتواند به آسانی توجه آن‌ها را جلب کند. وقتی این موضوعات و مفاهیم از بافت زندگی کودکان گرفته شود، کودک به راحتی آن‌ها را می‌پذیرد و در مورد آن به بحث و گفت‌وگو می‌پردازد. مفاهیمی همچون آزادی، انصاف، عدالت، فضایل اخلاقی، دوستی، صداقت، حقیقت، جبر و اختیار، ذهن، طبیعت و ... گرچه به نظر مفاهیمی دشوار هستند؛ اما در

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه جقایی و دیگران) ۱۷

زندگی کودکان وجود دارند و کودکان در تفکراتشان به آن‌ها می‌پردازند (ناجی و مجید حبیبی عراقی، ۱۳۹۷: ۱۹-۲۰).

موضوع‌های فلسفی و موقعیت‌های داستان «عاشق کتاب» برای مخاطب کودک و نوجوان چالش برانگیز است. مانند وقتی که مجید صفحات کتاب را می‌خواند که تا آن موقع کتابی غیر از کتاب‌های درسی خودش را نخوانده است (ر. ک: مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۱). این سؤال ممکن است برای مخاطب پیش بیاید که چرا بیشتر دانش‌آموزان در دوران مدرسه کتاب‌های غیردرسی را مطالعه نمی‌کنند؟ یا اینکه در آخر داستان آمده است که مجید بعد از گشت‌وگذار برای پیدا کردن کتاب مورد نظر با کتاب آشنا می‌شود و دلش می‌خواهد که همه کتاب‌های دنیا را بخواند (همان: ۱۸). پرسش چالش برانگیز ممکن است این باشد که چرا مجید آنقدر عاشق کتاب بود که دلش می‌خواست همه کتاب‌های دنیا را بخواند و برای آن پول بپردازد؟ همچنین چه دلیل یا دلایلی باعث شده تا مجید شرنگ مشاجره و کشمکش با یک فروشنده را بر خود گوارا کند؟ و اینکه کودک و نوجوان امروزی آیا هنوز هم می‌تواند چنین کنشی را به انجام رساند؟ آن هم ستیز و مشاجره با «بزرگتر از خود» که رعایت حرمت بزرگتر یک قاعده اخلاقی مهم برای نوجوانان است.

در داستان «ناف بچه» سؤالات چالش برانگیز زیادی وجود دارد که ذهن کودک را به خود جلب می‌کند؛ مانند آنجا که مجید و بچه‌های محل هروقت سرکار محمودی را می‌دیدند، چه چرخ داشتند و چه نداشتند از ترس به او سلام می‌کردند و احترام می‌گذاشتند (همان: ۲۵۸). این سؤال پیش می‌آید که آیا احترام گذاشتن به شخصی به معنای دوست داشتن آن است؟ چه تفاوتی بین احترام گذاشتن و دوست داشتن وجود دارد؟

در بخش دیگری از داستان سلیمی شاعری است که از آمیز حسن و مردم به خاطر ارج نهادن به علم و دانش و هنر گله و شکایت می‌کند (همان: ۲۷۱) سؤال چالش برانگیز اینجاست که چرا علم و دانش نزد برخی از انسان‌ها بی‌ارزش است؟

در داستان «ماهی» نیز سؤالات چالش برانگیز زیادی وجود دارد که به ذهن مخاطب متبادر می‌شود؛ مانند وقتی که مجید برای خرید ماهی به بازار می‌رود تا ماهی بخرد، پیرمرد ماهی فروش نگاهی به قیافه مجید می‌اندازد و می‌گوید: ماهی به درد تو نمی‌خورد؟ برو پی کارت (همان: ۲۸۵). سؤال چالش برانگیز ممکن است این باشد که آیا از روی قیافه انسان‌ها می‌توان آن‌ها را شناخت؟ یا اینکه چرا پیرمرد درباره مجید این‌گونه فکر می‌کرد؟ آیا او براساس تجربیات پیشین خود به این نتیجه رسیده بود؟ آیا عمومیت دادن یک تجربه، کار درستی است؟

در آخر داستان وقتی مجید می‌خواهد ماهی بخورد یک‌دفعه شکرالله، پیرمردی که خیلی سال پیش از دنیا رفته است، جلوی چشم‌هایش می‌آید که این پیرمرد به‌خاطر دل‌دردی که داشته یک قاشق عسل می‌خورد و او در طول عمرش عسل نخورده است و بعد از نیم‌ساعت از دنیا می‌رود و به یاد حرف بی‌بی می‌افتد که «این که می‌گن هر چیزی به هرکسی نمی‌سازه شوخی نیست» (همان: ۲۹۸). چالشی که ممکن است ایجاد شود این است که آیا با آگاهی نداشتن از واقعیت یک مسئله، می‌توان تصور خاصی به آن داشت؟

۴.۳.۲ گفت‌وگو و کندوکاو فلسفی

«گفت‌وگو» به معنای مکالمه و صحبت‌کردن باهم و مبادله افکار و عقاید است و در شعر، داستان، نمایش‌نامه و ... به کار برده می‌شود. به سخن دیگر صحبتی را که میان دو شخص یا بیشتر رد و بدل می‌شود یا آزادانه در ذهن شخصیت واحدی در اثری ادبی (داستان، نمایش‌نامه، شعر ...) پیش می‌آید گفت‌وگو می‌نامند (میرصادقی، ۱۳۸۸: ۴۶۶). گفت‌وگو در داستان یکی از عناصر مهم است، پیرنگ را گسترش می‌دهد و درونمایه را به نمایش می‌گذارد و شخصیت‌ها را معرفی می‌کند و عمل داستانی را به پیش می‌برد (همان، ۴۶۳). و یک گفت‌وگوی خوب در داستان به خواننده این امکان را می‌دهد که خود در جهان داستان حضور یابد و به صدای شخصیت‌ها، درحالی‌که آنان دارند پنهانی‌ترین زاویه‌ها و ظریف‌ترین جنبه‌های روح خود را آشکار می‌کنند، گوش فرا دهد (ایرانی، ۱۳۸۰: ۳۴۲).

گفت‌وگو در حلقه کندوکاو فلسفی ابزاری برای برقراری ارتباط و انتقال افکار کودکان به هم‌دیگر است و حس و رشد فهم و بهبود فرایند یادگیری را در آنان ایجاد می‌کند و به آنان اجازه می‌دهد تا معانی و فهمی جدید بسازند و ادراکاتی داشته باشند (مرعشی و قائدی، ۱۳۹۴: ۶۷). عنصر گفت‌وگو در داستان‌های فکری نیز نقش بسیار مهمی دارد و یکی از بخش‌های اساسی داستان‌ها را تشکیل می‌دهد. داستان‌های فکری خوب باید یک حلقه کندوکاو و مباحثه را شبیه‌سازی کنند تا کودکان را درباره موضوع موردنظر ترغیب و تشویق کنند، این کار برعهده گفت‌وگوها است. گفت‌وگوها فضای بحث و تبادل نظر را به تصویر می‌کشند. شخصیت‌های داستان بر سر موضوعی باهم حرف می‌زنند و هریک نظری می‌دهند و با بیان استدلال و آوردن مثال سعی در اثبات نظر خود یا رد نظر مخالف دارند، به این ترتیب تحقیق و جست‌وجو آغاز می‌شود و کودک نیز در چالش داستان درگیر می‌شود (مجید حبیبی عراقی، ۱۳۹۴: ۵۸ - ۵۹).

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۱۹

در داستان «عاشق کتاب» مجید برای اینکه آخر داستان را بداند به مغازه مش‌اسدالله می‌رود تا بقیه کتاب را از او بگیرد در این بین گفت‌وگویی بین او و مش‌اسدالله بر سر دادن و گرفتن کتاب صورت می‌گیرد که مناسب حلقه کندوقاوا فلسفی است:

گفتم: سلام، مش‌اسدالله. بقیه آن کتاب کو؟ کجاست؟ می‌شه آن را به من بدین؟ می‌خونم و بعد خدمتتان تقدیم می‌کنم، تا هر بلایی خواستین سرش بیارین ... با تعجب گفت: کدوم کتاب، جانم؟ من که کتاب ندارم. ... گفتم: تو را جان بچه‌های عزیزت بگو، آن کتابی که چند صفحه ازش پاره کردی و توش تنباکو و قند و چای پیچیدی چه کار کردی؟ بقیه‌اش کو؟ ... گفت: بقیه کتاب را می‌خواهی چه کار؟ ... گفتم: یک بار که خدمتتان عرض کردم می‌خواهم بقیه کتاب را بخونم و ببینم آخرش چه می‌شه، چه اتفاقی برای آن طفل معصوم، که از خانه و کاشانه فرار کرده، می‌آفته. چه بدبختی سرش می‌آد؟ ... گفت: برو جانم، برو، بگذار به کار و کاسیمون برسیم. این کتاب به درد تو نمی‌خوره. ... گفتم: ببین، من آن کتاب را ازتان می‌خرم. هرچه هم کاغذ مشق باطله و به درد نخور دارم برایتان می‌آورم، همین‌جور مفت و مجانی. ده شاهی هم از بابت آنها ازتان نمی‌گیرم، خوب شد؟ ... گفت: این کتاب فروشی نیست. من هم که کتاب فروش نیستم. این کتاب مال اینه که آدمیزاد صفحه‌هاش را یکی یکی بکنه و توشم تنباکو و نخود و لویا و پنیر و زردچوبه بیچه، بده دست مشتری. حالا خوب حالت شد؟ برو، جانم. برو پی کارت (مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۲-۱۳).

سؤالات چالش برانگیزی که در این گفت‌وگوها به ذهن مخاطب کودک و نوجوان متبادر می‌شود این است که کودک و نوجوان مخاطب می‌خواهد بداند که چه چیزی باعث شده که کتاب برای مش‌اسدالله آنقدر بی‌ارزش باشد که آن را پرت کند و یا برای ریختن تنباکو از آن استفاده کند و از طرف دیگر چه چیز باعث شده است که کتاب آنقدر ارزشمند شود که مجید برای آن حاضر است پول بپردازد؟ یا اینکه آیا ارزش کتاب از نظر آدم‌ها متفاوت است؟ ارزش‌ها ثابت هستند یا متغیر؟ آیا ارزش تعیین کننده نوع رفتار انسان است یا خیر؟ آیا تفاوتی بین ارزش‌ها وجود دارد؟

در داستان «ناف بچه» گفت‌وگوی کمی وجود دارد؛ اما در آخر داستان گفت‌وگوی کوتاهی بین مجید و آمیزحسن در مورد ناف بچه صورت می‌گیرد که مناسب زمینه کندوقاوا فلسفی است:

گفتم: عقیده‌تون در مورد بندناف بچه چیه؟ ... گفت: منو مسخره می‌کنی؟ گفتم: این حرف‌ها چیه؟ ... من غلط بکنم شما را با این دم و دستگاه مسخره کنم. منظوری نداشتم.

این قضیه ناف بچه و انداختنش جای خوب، عقیده قدیمی هاست، شما چه نظری دارید؟ گفت: ناف بچه رو معمولاً می‌اندازن دم سوراخ موش، که باهوش که شد کارش می‌گیره. حالا موضوع ناف چه ربطی به کار من داره؟ گفتم: بالاخره، یکی از راه‌های ترقی آدمیزاده. خود شما هیچ وقت تحقیق نفرمودین که نافتون رو کجا انداختن؟ (همان: ۲۷۶ - ۲۷۷).

مسئله چالش برانگیزی که در این گفت‌وگو وجود دارد و از دیرباز ذهن انسان‌ها را به خود مشغول داشته است، مسئله جبر و اختیار است که ذهن کودکان را نیز به خود جلب می‌کند و آنان را به تفکر و تأمل پیرامون یافتن پاسخی برای آن وامی‌دارد و این سؤال چالشی این است که آیا انسان در انتخاب سرنوشت خود و انتخاب کارهای خوب و بد دارای اختیار است یا اینکه سرنوشت و انجام این کارها از پیش مقرر شده است؟ یا اینکه سرنوشت انسان در این جهان چگونه رقم می‌خورد و میزان نقش و آزادی و اختیار انسان به چه اندازه است؟ در داستان «ماهی» گفت‌وگوهای خوبی وجود دارد که تداعی‌کننده حلقه کاندوکاو فلسفی است؛ چون در آن‌ها هر دو طرف گفت‌وگو بر سر موضوعی مشخص به بیان نظرات متقابل خود می‌پردازند و میانشان بحث و گفت‌وگو صورت می‌گیرد که نمونه‌ای از آن گفت‌وگوی مجید با بی‌بی بر سر خوردن ماهی شکل می‌گیرد:

... به خانه که رسیدم بنا کردم به تعریف از ماهی و استفاده‌های جوراجور آن و اوضاع و احوال مغز آدمیزاد و... ترقی کردن در آینده بر اثر خوردن ماهی و اینجور چیزها، که حرص بی‌بی درآمد:

- این حرف‌ها رو کی یادت داده؟

- معلم‌مون، سر کلاس گفت. نون و کشک که خورده بودم سر کلاس سردیم کرد و خواب رفتم. اونم گفت باید ماهی بخوری که مغزت روبه‌راه بشه. خدایا مرز اخم‌هایش را کشید تو هم:

- به حق چیزهای نشنفته! عوض اینکه سفارش کنن درس بخونین. می‌گن برین ماهی بخورین. یه وقت نری ماهی بخری. این چیزا به ما نمی‌سازه. به معلمتون بگو: ما عادت نداریم ماهی بخورم. ماهی بو «سار» می‌ده، حالمون به هم می‌خوره. کله‌مون هم «پُسر» نمی‌خواد. گفتم: بی‌بی اگر من ماهی بخورم ریاضیم خوب می‌شه. همه‌اش ۲۰ می‌گیرم. شعرای حسابی می‌گم. داستان‌های خوب می‌نویسم. آخرش هم آدم کلفتی می‌شم. گفت: اگر از ماهی خوردن می‌خوای کلفت بشی، همون بهتر که نشی، همین جور نازک بمونی بهتره بلندشو برو سر کار و زندگیت.

- بی‌بی تو خودت هیچ وقت ماهی خوردی؟ جوابم را نداد... (همان: ۲۸۴ - ۲۸۵).

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۲۱

سؤالات چالش‌برانگیزی که در این گفت‌وگو ذهن کودک را به خود جلب می‌کند این است که فسفر چیست؟ خوردن ماهی چه نقشی در تقویت حافظه دارد؟ چه ارتباطی بین مرگ شکرالله، پیرمردی که خیلی سال پیش از دنیا رفته است، همو که به خاطر دل‌دردی که داشته یک قاشق عسل می‌خورد (نخستین تجربه) و تجربه نخستین ماهی خوردن مجید وجود دارد؟ آیا تجربه نخستین یک امر برابر است با مرگ؟

و همچنین گفت‌وگو با پیرمرد ماهی‌فروش و گفت‌وگو با بی‌بی بر سر ماهی‌ای که خریده شده، گفت‌وگوهای خوب و چالش‌برانگیزی برای حلقه کندوکاو فلسفی هستند.

جدول ۱. میزان مطابقت داستان‌های مورد مطالعه از نظر غنای فلسفی با برنامه فیک

غنای فلسفی داستان‌های مورد مطالعه				
داستان‌ها	موضوع فلسفی	عدم تلقین درونمایه	چالش‌برانگیزی	گفت‌وگو
عاشق کتاب	دارد	دارد	دارد	تا حدی دارد
ناف بچه	دارد	دارد	دارد	تا حدی دارد
ماهی	دارد	دارد	دارد	دارد

۵.۳.۲ غنای ادبی

کفایت یا غنای ادبی به رعایت جنبه‌های ادبی مربوط است که داستان را برای خواننده جذاب و پذیرفتنی می‌کند. همچنین شامل ارزش‌های ادبی‌ای می‌شود که با حضور عناصر گوناگون ادبی متناسب با گروه سنی مخاطب حاصل می‌شود و با فقدان آن‌ها از بین می‌رود. این عناصر شامل درون‌مایه، محتوا، تخیل، شخصیت‌پردازی، طرح، زبان، گفت‌وگو، تصویر، زاویه دید و ... است (ناجی، ۱۳۹۵: ۱۱). این داستان‌ها باید حداقل ویژگی‌های ادبی را داشته باشند تا در کلاس درس از آن‌ها استفاده شود و موجبات هم‌ذات‌پنداری را فراهم آورند؛ بنابراین باید در این داستان‌ها به برخی از این عناصر که برای داستان کودک و نوجوان لازم است توجه کافی شود (همان: ۴۰). البته لازم نیست که داستان‌ها شاهکار ادبی باشند و غنای ادبی تا اندازه‌ای که جذابیت داستان را حفظ کند، کافی است (همان: ۱۱).

۱.۵.۳.۲ شخصیت و شخصیت‌پردازی

کسانی را که نویسنده خلق می‌کند تا عمل داستانی را به سرانجام برسانند، شخصیت می‌نامند (فزلی ایلی، ۱۳۸۴: ۱۹۰). به‌سختی دیگر شخصیت در اثر روایتی یا نمایشی، فردی است که کیفیت روانی و اخلاقی او در عمل و آنچه می‌کند و می‌گوید وجود داشته باشد. خلق چنین شخصیت‌هایی را که برای خواننده در حوزه داستان تقریباً مثل افراد واقعی جلوه می‌کنند، شخصیت‌پردازی می‌خوانند (میرصادقی، ۱۳۸۸: ۸۴). شخصیت‌های داستان یا ممکن است تغییر نکند یا اندک تغییری را بپذیرد؛ به‌عبارت‌دیگر در پایان داستان همان باشد که در آغاز بوده است و حوادث داستان بر او تأثیر نکند یا اگر تأثیر بکند تأثیر کمی باشد و نیز ممکن است شخصیتی یکریز و مدام در داستان دستخوش تغییر و تحول باشد و جنبه‌ای از شخصیت او، عقاید و جهان‌بینی او یا خصلت و خصوصیت شخصیتی او دگرگون شود که در این صورت به شخصیت نوع اول شخصیت ایستا و به شخصیت نوع دوم شخصیت پویا می‌گویند (همان: ۹۳ - ۹۴).

عنصر شخصیت در داستان کودک از اهمیت بیشتری برخوردار است. شخصیت‌های داستان باید به‌گونه‌ای باشند که کودک بتواند به راحتی با آن‌ها ارتباط برقرار کند و هم‌ذات‌پنداری کند (ناجی، ۱۳۹۵: ۴۵). شارپ می‌گوید:

«اگر بتوانیم کودکان را تشویق کنیم تا با فرآیند ذهنی شخصیت‌های داستان ارتباط برقرار کنند، آنها، هم شیوه پرسش و پاسخ را در پیش می‌گیرند و هم برای آن ارزش قابل می‌شوند» (ناجی، ۱۳۹۳: ج ۱، ۵۲).

هرچه هم‌ذات‌پنداری بین کودک و قهرمان‌ها یا شخصیت‌های اصلی داستان قوی‌تر باشد، داستان می‌تواند سکوی پرش بهتری را برای کودک فراهم آورد تا پرسش‌های شخصی خود را در داستان دنبال کند (ناجی، ۱۳۹۵: ۴۵). بهتر است شخصیت‌های داستان هم‌سن و سال کودک مخاطب باشند، کودکی که تجربیات و احساسات و افکاری مشابه با او دارد و دنیا را از چشم او می‌بیند، مثل او از موضوعات تازه تعجب می‌کند، پرسش می‌کند، جست‌وجو می‌کند و می‌اندیشد (مجید حبیبی عراقی، ۱۳۹۴: ۴۷).

شخصیت اصلی در داستان «عاشق کتاب» مجید است وی شخصیتی کنجکاو، تلاش‌گر، شجاع و جسور دارد که شخصیتی پویا محسوب می‌شود. ویژگی‌های چنین شخصیتی برای نوجوانان می‌تواند سودمند باشد؛ زیرا نوجوان درمی‌یابد که با تلاش دائم و خستگی‌ناپذیر

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۲۳

می‌توان به اهداف و خواسته‌های خود رسید همچنین نوجوانان با شخصیت اصلی داستان که هم‌سن و سال خودشان است هم‌ذات‌پنداری خواهند داشت.

مش اسدالله و بی‌بی نیز از شخصیت‌های فرعی داستان هستند که شخصیتی ایستا دارند و نویسنده درباره آن‌ها پیش‌داوری کرده و این باعث شده امکان قضاوت از خواننده سلب شود که مناسب برنامه فبک نیست: [مش اسدالله] «آدم سختگیری بود. به این سادگی‌ها نمی‌شد نرمش کرد» (مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۳). «بی‌بی زن مهربان و ساده‌ای بود و مرا از بچگی بزرگ کرده بود و تا دلتان بخواهد دوستم داشت. جا به جا هم سخت‌گیر بود» (همان: ۱۶).

شخصیت اصلی داستان «ناف بچه» نیز مجید است که شخصیتی پویا دارد؛ چون در اول داستان فکر می‌کند که زندگی ظاهری افراد مهم و مشهور دلالت بر زندگی حقیقی و واقعی آن‌ها دارد، اما با دیدن حقایق زندگی این افراد دید و نگرش او نسبت به زندگی تغییر می‌یابد. چنین داستان‌هایی که شخصیت آن بر اثر رخدادها و اتفاقاتی دچار تغییر و دگرگونی می‌شوند، می‌تواند برای آموزش غیرمستقیم کودکان و نوجوانان سودمند باشد و چون شخصیت داستان نیز با سن و سال آن‌ها یکی است، هم‌ذات‌پنداری نیز خواهند داشت. شخصیت‌های فرعی داستان نیز بی‌بی، شهربانو، سرکار محمودی، پهلوان شهر، آقای طاهری، سلیمی شاعر و آمیز حسن هستند که شخصیت‌های ایستا دارند که حضور آنها در وقایع و اتفاقات و روال کار داستان مؤثر هستند.

مجید شخصیتی کنجکاو، پرسش‌گر و تجربه‌گر در داستان ماهی است که شخصیتی پویا دارد. می‌توان مجید را شخصیتی دانست که برای رسیدن به اهداف و خواسته‌هایش تلاش بی‌وقفه و خستگی‌ناپذیری دارد که به دنبال قضیه ماهی رفتن و خوردن و تجربه کردن آن دلالت بر آن دارد و چون شخصیت اصلی داستان، هم‌سن و سال نوجوانان است با آن نیز هم‌ذات‌پنداری خواهند داشت. از شخصیت‌های فرعی داستان که شخصیتی ایستا دارند، می‌توان به بی‌بی، پیرمرد ماهی فروش، آقای حیدری و خانمش و همچنین به شکرالله، پیرمردی که از دنیا رفته بود، اشاره کرد که هرکدام در روال داستان مؤثر بودند.

۲.۵.۳.۲ پیرنگ

پیرنگ نقشه، طرح یا الگوی رخدادها در هر نمایش، شعر یا قصه است (مقدادی، ۱۳۷۸: ۳۵۳) که وابستگی موجود میان حوادث داستان را به‌طور عقلانی تنظیم می‌کند (میرصادقی، ۱۳۸۸: ۶۴). به‌سخن دیگر می‌توان گفت که

«به توالی منظم اعمال و حوادث داستان که مبتنی بر رابطه علت و معلولی باشند پیرنگ گفته می‌شود» (شمیسا، ۱۳۸۰: ۱۶۶).

پیرنگ در داستان کودک معمولاً سیر خطی و ساده‌ای را دنبال می‌کند، داستان با مقدمه‌چینی آغاز می‌شود و سپس حوادث و رویدادها ذکر می‌شود تا داستان به نقطه اوج خود برسد (ناجی، ۱۳۹۵: ۴۷). بنابراین از نقطه بروز درگیری داستان دارای فراز و فرودهای فرعی است تا به نقطه اوج می‌رسد. نقطه اوج جایی است که درگیری فیصله پیدا می‌کند (قزل ایاغ، ۱۳۸۴: ۱۸۹). نقطه اوج پرهیجان‌ترین بخش داستان است و در بسیاری از داستان‌ها پرونده داستان در همین نقطه بسته می‌شود (همان: ۱۹۰). پیرنگ در داستان‌های فکری تفاوت عمده‌ای با داستان‌های معمولی دارد و آن پایان‌بندی‌های غیر معمول است؛ به این معنی که نتیجه‌گیری و رسیدن به نقطه آرامش و گره‌گشایی، در داستان‌های فکری رخ نمی‌دهد. داستان‌های فکری در پی ایجاد پرسش و چالش و طرح مسئله هستند و پیرنگ در این داستان‌ها نقش مهمی را برای ایجاد چنین فضایی بحث‌برانگیز بر عهده دارد (مجید حبیبی عراقی، ۱۳۹۴: ۵۳).

پیرنگ در داستان «عاشق کتاب» بر پایه روابط علی و معلولی است. در داستان دو گره وجود دارد گره اول که گره اصلی داستان است، هنگامی ایجاد می‌شود که مجید از صفحات کنده‌شده کتابی که مش اسدالله در آن تنباکو، قند و چای پیچیده بوده داستانی را می‌یابد که وقتی به نقطه شیرین و حساس آن می‌رسد، داستان قطع می‌شود (ر.ک: مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۲-۱۳). و گره دوم زمانی آغاز می‌شود که مجید برای گرفتن بقیه صفحات کتاب به مغازه مش اسدالله می‌رود (همان: ۱۳). گره اصلی به داستان جذابیت بخشیده است و در پایان آن گشوده نمی‌شود؛ به همین دلیل پیرنگ آن مناسب برنامه فیک است.

در داستان «ناف بچه» پیرنگ مبتنی بر روابط علت و معلولی است و تعلیق‌های زیادی دارد که باعث شده که داستان را جذاب و پرکشش کند. گره اصلی داستان هنگامی اتفاق می‌افتد که شهربانو مادر بچه، ناف را در قوطی کبریت می‌گذارد و آن را به مجید می‌دهد تا آن را در جایی قرار دهد که بچه در آینده خوشبخت شود (همان: ۲۵۳). اما به نظر می‌رسد که گره همچنان ناگشوده است و راه بحث و استدلال درباره برخورد مجید با ناف بچه برای مخاطب باز است و به همین دلیل پیرنگ داستان مناسب با برنامه فیک است.

پیرنگ داستان «ماهی» نیز به دلیل گره‌افکنی، نقطه اوج و گره‌گشایی از وقایع داستان جذابیت و کششی نسبتاً قوی دارد. گره اصلی داستان زمانی اتفاق می‌افتد که مجید با خوردن نان و کشک سر کلاس خوابش می‌برد و وقتی که آقای حیدری، معلم مجید می‌فهمد که مجید به این

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دبگران) ۲۵

دلیل خوابش برده است، شروع به صحبت از غذاهای مقوی مانند ماهی می‌کند و اینکه چه فوایدی بر روی مغز دارد و مجید هم به فکر خوردن آن می‌افتد (همان: ۲۸۳). خواننده در حالت تعلیق قرار می‌گیرد و با دعوت مجید از طرف آقای حیدری و خوردن ماهی و عاشق آن شدن گره‌گشایی صورت می‌گیرد. اگرچه گره‌گشایی در داستان اتفاق افتاده است؛ اما چون خواننده در پایان داستان با پیام تلقینی روبه‌رو نیست؛ به‌همین دلیل پیرنگ داستان می‌تواند مناسب برنامه فبک باشد.

۳.۵.۳.۲ باورپذیری

وقایع داستان باید طوری بیان گردد که از نظر خواننده پذیرفتنی باشد. اگرچه در داستان حوادث آن‌طور اتفاق نمی‌افتد که در زندگی واقعی اتفاق می‌افتد، بلکه داستان سلسله‌ای از حوادث را که شبیه حوادث واقعی است برای ما متصور می‌سازد (محمدی فشارکی و خدادادی، ۱۳۹۱: ۷۸). بنابراین می‌توان گفت باورپذیری یا حقیقت‌مانندی

«به کیفیتی گفته می‌شود که در شخصیت‌ها (شخصیت) و در عمل آثار داستانی یا نمایشی وجود دارد و موجب می‌شود که واقعیت داستانی باورکردنی و مقبول واقع شود» (داد، ۱۳۸۵: ۲۰۱).

یعنی نویسنده باید وقایع را به‌گونه‌ای تعریف کند که امکان رویداد آن‌ها در زندگی واقعی احساس گردد و از نظر خواننده باورپذیر باشد (محمدی فشارکی و خدادادی، ۱۳۹۱: ۷۸). اگر داستانی در باورپذیری ضعف داشته باشد، غیرواقعی جلوه می‌کند و خوانندگان نمی‌توانند وقوع حوادث داستان را باور کنند (ناجی، ۱۳۹۵: ۴۱).

باورپذیری داستان «عاشق کتاب» چندان دشوار نیست؛ اما در چند جای آن ممکن است برای کودکان و نوجوانان امروزی باورپذیر نباشد که این ناشی از فضای زمانی داستان است که مربوط به گذشته می‌شود. آنجا که مش‌اسدالله تنباکو، قند، چای و زردچوبه را در پاکت قرار می‌دهد و با چرتکه آن را حساب می‌کند (ر.ک: مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۱). برای کودک امروزی باورپذیر نیست چون آن را ندیده است و امروزه وقتی چیزی را می‌خرند آن را در نایلون یا کیسه پلاستیکی قرار می‌دهند و برای حساب آن از ماشین حساب استفاده می‌کنند. در جایی دیگر از داستان مجید که برای پیدا کردن کتاب مورد نظر خود به چند کتابخانه و کتاب‌فروشی می‌رود تا آن را پیدا کند؛ ولی آن را نمی‌یابد (همان: ۱۸). نیز برای کودک و نوجوان امروزی باورپذیری آن سخت می‌نماید؛ چون امروزه با گسترش کتابخانه‌ها و

کتاب‌فروشی‌ها و همچنین نرم‌افزارها و کتابخانه‌های الکترونیکی و کتاب‌فروشی‌های اینترنتی، پیدا کردن یک کتاب سخت نیست و اگر هم کتاب پیدا نشد، می‌توان از طریق اینترنت یا شبکه‌های اجتماعی همچون تلگرام و واتساپ پی‌دی‌اف آن را تهیه کرد.

رویدادها و اتفاقات در داستان «ناف بچه» باورپذیر هستند؛ اما بخش‌هایی از داستان هست که ممکن است برای کودکان و نوجوانان امروزی باور آن سخت باشد؛ همچون انداختن ناف بچه در جای خوبی که بچه در آینده خوشبخت شود (همان: ۲۵۳). عقیده به این کار برای بزرگسالان بر مبنای یک باور قدیمی آشناست؛ اما چون مخاطب داستان کودک و نوجوان امروزی است، میزان باورپذیری آن منوط به شنیدن آن از بزرگسالان است. در جای دیگری از داستان آمده است که بچه‌ها برای دیدن فیلم به بالای درخت‌ها می‌رفتند تا از آنجا فیلمی که از پرده سینما گذاشته شده بود را ببینند (همان: ۲۶۲). امروزه با گسترش فن‌آوری و وسایل شنیداری - دیداری مانند تلویزیون، ماهواره، سی‌دی و گوشی همراه و... باورپذیری آن برای کودکان امروزی دشوار می‌نماید.

وقایع و اتفاقات در داستان «ماهی» باورپذیر است؛ اما بعضی موارد است که باورپذیری آن دشوار است و آن اینکه بعید است کودکان و نوجوانان امروزی ماهی نخورده باشند؛ امروزه به دلیل بالا رفتن سطح رفاه و تحصیلات خانواده‌ها نسبت به گذشته و اهمیت دادن آن‌ها به تغذیه فرزندان‌شان شاید کسی پیدا نشود که تجربه خوردن ماهی و یا حتی خوردن کنسرو آن را نداشته باشد.

جدول ۲. میزان مطابقت داستان‌های مورد مطالعه از نظر غنای ادبی با برنامه فبک

غنای ادبی داستان‌های مورد مطالعه			
داستان‌ها	شخصیت‌پردازی	پیرنگ	باورپذیری
عاشق کتاب	دارد	دارد	دارد
ناف بچه	دارد	تا حدی دارد	دارد
ماهی	دارد	تا حدی دارد	دارد

۶.۳.۲ غنای روان‌شناختی

داستان‌ها علاوه بر اینکه باید به لحاظ ادبی زیبا و اصولی نوشته شده باشند، نیازمند توجه روان‌شناختی در ساخت داستان نیز هستند؛ به این معنی که در نگارش یا گزینش داستان‌های

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۲۷

مناسب برای کودکان و اجرایش در حلقه کاندوکاو، علاوه بر کفایت ادبی و فلسفی داستان باید به این نکته نیز توجه داشت که داستان‌ها باید متناسب با نیازها، عواطف، احساسات و ویژگی‌های روان‌شناختی کودک و مناسب با سن او باشد (مجید حبیبی عراقی، ۱۳۹۴: ۹۱).

۱.۶.۳.۲ زبان نگارش و واژه‌های مناسب کودکان و نوجوانان

زبان وسیله انتقال حالات، عواطف و احساس‌ها، تخیلات و مفاهیم و اندیشه‌هاست (قزل ایاغ، ۱۳۸۴: ۶۵). زبان از عناصر بسیار مهم در انتخاب داستان برای کودک است؛ زیرا توانایی‌های خواندن در کودکان با توجه به گروه سنی‌شان محدود است و بی‌توجهی به این موضوع می‌تواند باعث بروز مشکل در ارتباط کودک با داستان و شخصیت‌های آن شود (مجید حبیبی عراقی، ۱۳۹۴: ۵۵). به عبارت دیگر متن نه باید آن‌چنان ساده باشد که خواننده بی‌نیاز از تلاش باشد و نه آن‌چنان پیچیده که خواننده را از ادامه خواندن بازدارد و نسبت به توانایی‌های خود ناامید کند (قزل ایاغ، ۱۳۸۴: ۶۴). در انتخاب زبان داستان کودک باید به چند نکته توجه کنیم: اول اینکه زبان داستان کودک در عین روان بودن، باید توانایی‌های کلامی کودک را افزایش دهد. در لابه‌لای داستان تا حدودی از کلمات و لغات جدید استفاده کرد تا به نوعی توجه کودک را به خود جلب کند و او را به پرسش کردن وادارد. در داستان‌های فکری گره زبانی نباید از روانی داستان بکاهد و ذهن کودک را از اصل داستان منحرف سازد؛ اما زبانی که انتخاب می‌کنیم در عین حال که باید ساده و سلیس باشد، جذاب و گیرا نیز باشد و فقط با شکستن زبان بزرگسالانه و رسمی و محاوره‌نویسی نمی‌توان به زبان کودک و ادبیات او دست یافت؛ بنابراین نویسنده باید هم لغاتی را که کودک به کار می‌برد و هم کلماتی را که اگر کودک بشنود معنی آن‌ها را درمی‌یابد؛ یعنی واژگان شنیداری را نیز بشناسد؛ به عبارت دیگر نویسنده باید با زبان محیط کودک آشنا باشد. زبان باید متناسب با سن مخاطب و توانایی‌های او باشد و با فرهنگ نیز تناسب داشته باشد (ناجی، ۱۳۹۵: ۴۸ - ۴۹).

عاشق کتاب: زبان داستان متناسب گروه‌های سنی «د» است؛ اما در آن اصطلاحات و کنایاتی دیده می‌شود که درک معنا و مفهوم آن را برای مخاطب دشوار کرده است و باید در بازنویسی، معادل‌های ساده‌ای را جایگزین آن‌ها ساخت:

«بروهایش را درهم کشید» (مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۲).

«دارد شاخ در می‌آورد» (همان).

«وقتی نگاهش کردم نزدیک بود زهره‌ام آب شود» (همان: ۱۳).

«پیرمرد چشم‌هایش را می‌مالید و غرولند می‌کرد» (همان).

«مرتب دندان قروچه می‌کرد» (همان: ۱۴).

«بیخودی از کوره در رفته بود و زده بود زیر کاسه» (همان).

«مش‌اسدالله که از سماجت و پیله کردن من بیشتر جوشی شده بود و خون‌خونش را

می‌خورد ...» (همان: ۱۵).

«... جا به جا هم سخت‌گیر بود و نمی‌گذاشت که دست از پا خطا کنم» (همان: ۱۶).

«تیرم به سنگ خورد، چون دیدم بیست صفحه از کتاب نیست» (همان).

«هر کاری کردم نتوانستم میان صفحه بیست‌ودو تا سی‌ودو را با فکرم پل بزنم» (همان).

«دلخور و ناراحت با سگرمه‌های توی هم رفته، بلند شدم» (همان: ۱۷).

«فقط توپ می‌زد آدم خوب و دل‌رحمی بود» (همان).

زبان داستان معیار است؛ اما گفت‌وگوها در آن به زبان محاوره نوشته شده است که این امر می‌تواند موجب دوگانگی برای مخاطب شود و باید آن‌ها را بازنویسی کرد و به شکل زبان معیار تغییر داد. این ضعف در داستان‌های «ناف بچه» و «ماهی» نیز وجود دارد (مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۱۱-۱۸؛ ۲۵۳-۲۷۸؛ ۲۷۹-۳۰۲). همچنین اصطلاحاتی در داستان وجود دارد که اگرچه در پاورقی معنای آن‌ها آمده است؛ اما چون ممکن است در حلقه کندوکاو توجه بچه‌ها را از اصل داستان منحرف سازد، بهتر آن است که اصلاح شوند (همان: ۱۷). این ضعف در داستان «ناف بچه» و «ماهی» نیز وجود دارد (همان: ۲۶۶؛ ۲۷۶؛ ۲۸۰؛ ۲۸۴).

ناف بچه: زبان این داستان متناسب با گروه سنی «د» است. در این داستان اصطلاحات، ضرب‌المثل‌ها و کنایات زیادی است که معنا و مفهوم آن را برای مخاطب دشوار کرده است و سر کلاس حلقه کندوکاو فلسفی وقت زیادی را می‌گیرد که باید بازنویسی شود:

«... تا بخت بچه گل کند، سرنوشت و زندگیش از این‌رو به آن‌رو شود و آخر و عاقبتش با

آخر و عاقبت باباش تومانی هفت صنار توفیر کند» (همان: ۲۵۳).

«آدم روبه‌راه و آهن و تلپ‌داری را پیدا کنم و ترتیب ناف را بدهم» (همان).

«دست به نقد، می‌زدیم به چاک» (همان: ۲۵۶).

«آفتابه لکته و شکسته‌پکسته‌ای هم بود که ...» (همان).

«تنبان گشاد و پاره و پروصله‌اش را بالا کشید» (همان: ۲۵۷).

«خدایی بود که گز نکرده پاره نکردم» (همان: ۲۵۸).

«غیب افتاده و پریه» (همان: ۲۵۹).

«بالا تنه سنگینش روی خیک گنده و پُریه‌اش می‌افتاد» (همان).

«با نردبام و سطل و سریشم، دوره می‌افتاد» (همان: ۲۶۲).

«چهارچنگولی می‌نشست» (همان).

«صدای عجز و التماس و جلز و ولز بچه‌ها بلند می‌شد» (همان: ۲۶۳).

«تو نَنوی چرک‌مرده و پروصله چنگوله شده بود» (همان).

«آقای طاهری ... چشم و چراغ مدرسه بود» (همان: ۲۶۴).

«با انواع و اقسام قر و فر» (همان).

«بی‌گدار به آب نزدم» (همان).

«حساب‌های پیچیده چپ‌اندرقیچی» (همان).

«توپید به‌ام» (همان: ۲۶۵).

«زن آقای طاهری شیر دودکنان ... از در خانه آمد بیرون» (همان: ۲۶۶).

«مردم پشت سرش لیچار می‌بافتند و حرف‌های صدتا یک قاز می‌زدند» (همان: ۲۷۵).

داستان طولانی است و برای اینکه سر کلاس حلقه‌کندوکاو فلسفی بتوان به موضوعات پیرامون آن پرداخت، باید در بازنویسی آن حجم داستان کوتاه شود (ر. ک: مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۲۵۳ - ۲۷۸). چند بیت شعر مربوط به پدر بچه، کش‌کشو و سلیمی شاعر است که وجود این ابیات ذهن مخاطب کودک را مشغول به خود می‌سازد و آن‌ها را از توجه به مفهوم داستان که هدف اصلی برنامه آموزشی فبک است، بازمی‌دارد؛ بنابراین ضروری است که در بازنویسی این ابیات حذف شوند (همان: ۲۵۵ و ۲۶۷). در داستان «ماهی» نیز این ضعف دیده می‌شود (همان: ۲۸۰ و ۲۸۱). همچنین در داستان ابهام‌هایی وجود دارد که ممکن است ذهن خواننده را درگیر خود سازد و باید اصلاح و بازنویسی شود؛ برای مثال آنجا که «آمیزحسن» نگاهش به شاخه بی‌سیب درخت می‌افتد از مجید سؤال می‌پرسد که «این سیب‌ها رو تو کندی؟» مجید هم در جواب می‌گوید: «نه ... آقا ... اینها رو آقای سلیمی شاعر، کند و گذاشت تو جیب‌هاش. من اوادم یکدانه بکنم که جنابعالی سررسیدین؟» (همان: ۲۷۴). در اینجا چون سؤال پرسیده شده باید جواب به صورت خبری بیاید که در اینجا اشتباه به صورت سؤالی آمده است که باید اصلاح شود.

ماهی: این داستان مناسب گروه سنی «د» است. در آن اصطلاحات و کنایاتی به چشم می‌خورد که باید در بازنویسی آن، واژه‌های ساده‌تری جایگزین شود:

«یک خرده کشک ریخت تو تغار کشک‌سابی» (همان: ۲۸۰).

«شعرهای بندتنبابی می‌خواندم» (همان).

«نان خالی را با چای آب زیبو به نیش کشیده و راهی مدرسه شده» (همان: ۲۸۳).

«سر قوز افتادیم که هر جور هست ترتیب ماهی را بدهیم» (همان).

«از بوی ماهی عفش می‌گیرد» (همان: ۲۸۵).

«مرغی که انجیر می‌خوره نکش کجه، شماها رو چه به ماهی خوردن؟» (همان: ۲۸۸).

«تا سرکوچه بختم گفتم، و چادر سرش نبود» (همان: ۲۹۲).

«سمبه‌اش از بی‌بی پُرزورتر بود» (همان: ۲۹۳).

«خانم بشقاب گوشت لُخم و تکه‌پاره شده ماهی را گذاشت جلوم» (همان: ۲۹۸).

داستان طولانی است و در بازنویسی باید حجم آن کوتاه شود تا در کلاس حلقه کندوکاو فلسفی وقت کمتری ببرد و زمان بیشتری صرف بحث درباره موضوعات آن شود (همان: ۲۷۲ – ۳۰۲).

۲.۶.۳.۲ تناسب مفاهیم با درک کودکان و نوجوانان

در داستان‌های آموزشی فبک باید به برخی از الزاماتی که به رشد شبکه مفاهیم و ایده‌ها در ذهن کودک مخاطب مربوط است، توجه کرد. لیپمن غنای روان‌شناختی را در تناسب داستان با گروه سنی مخاطب می‌داند و اظهار می‌دارد که بازخورد برنامه فبک نشان‌دهنده این است که از نظر کودکان مفاهیم پیچیده‌ای همچون انصاف، خوب‌بودن و درستی موضوعات جالبی برای مباحثه هستند (ناجی، ۱۳۹۵: ۴۹).

یکی از اشتباهات روان‌شناختی درباره داستان‌های کودک این است که بسیاری از مردم به اشتباه فکر می‌کنند در داستان‌هایی که مربوط به کودکان کم سن و سال است، باید کمتر به مفاهیم انتزاعی و مجرد توجه شود، درحالی‌که کودکان کم سن و سال قدرت تشخیص بزرگسالان را ندارند و آن‌ها دنیا را به صورت یک کل می‌بینند و می‌خواهند بدانند که ارتباط اجزا با کل چگونه است. از آنجا که آنان در حال یادگیری زبان هستند، قادر نیستند به سرعت برای سؤال‌اتشان، از طریق بازی‌های زبانی یا اشاره به آنچه فکر می‌کنند واقعی است، جواب

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه جقایی و دیگران) ۳۱

پیدا کنند. کودک مانند فیلسوف مطمئن نیست که چه چیزی واقعی است یا چگونه واقعی می‌شود؛ بنابراین آن‌ها برای بیان آنچه ممکن است در شرایط گوناگون رخ دهد، آزادتر می‌اندیشند و آماده پذیرش دنیا‌های احتمالی و راه‌حل‌های جایگزین برای مسائل غامضند (همان: ۴۹ - ۵۳).

در داستان «عاشق کتاب» مفاهیمی همچون کنجکاوی، تلاش و پشتکار، جسارت داشتن برای رسیدن به هدف، ایستادگی در برابر مشکلات، راه حل و تدبیر، میل به دانستن، آگاهی و شجاعت در داستان به چشم می‌خورد که مفاهیم ارزشمندی برای گروه سنی «د» است که در زندگی روزمره کودکان و نوجوانان کاربرد دارد. در این داستان وقتی مجید برای گرفتن کتاب به داخل مغازه مش‌اسدالله می‌رود تا کتاب را بگیرد، این رخداد تداعی‌کننده تصاحب مال و اموال دیگران به زور است که این امر برای کودکان و نوجوانان بدآموزی دارد و باید بازنویسی شود.

در داستان «ناف بچه» مفاهیم و موضوعات متنوع و ارزشمندی همچون مبارزه با خرافه‌گرایی، شهرت، قدرت، ترس، احترام، تبعیض، فریبکاری، دزدی، عدم عدالت اجتماعی، ظاهربینی و واقع‌بین بودن وجود دارد که متناسب با گروه سنی «د» است. در چند جای داستان مواردی است که برای مخاطب بدآموزی دارد و در بازنویسی آن باید اصلاح یا حذف شود (ر. ک: مرادی کرمانی، ۱۳۹۹: ۲۵۷؛ ۲۶۱؛ ۲۷۱). همچنین در داستان صحنه‌های خشنی وجود دارد که مناسب درک روانی و عاطفی کودکان و نوجوانان نیست و باعث رواج خشونت در رفتار آن‌ها می‌شود که باید آن‌ها را حذف یا اصلاح کرد (همان: ۲۶۶).

در داستان «ماهی» نیز تجربه‌گری، کنجکاوی، مهمان‌نوازی، پیش‌داوری و قضاوت از جمله مفاهیمی است که متناسب با گروه سنی «د» است و تشویق و ترغیب نوجوانان برای کسب تجربه نو و جدید و نترسیدن در این راه متناسب با درک و فهم آنان است. از آنجا که داستان در فضای زمانی و مکانی مربوط به گذشته نوشته شده است، موضوع نخوردن ماهی برای بچه‌ها بعید می‌نماید و بهتر است که جای آن غذای دیگری استفاده شود که بیشتر بچه‌ها تجربه خوردن آن را ندارند.

جدول ۳. میزان مطابقت داستان‌های مورد مطالعه از نظر غنای روان‌شناختی با برنامه فیک

غنای روان‌شناختی داستان‌های مورد مطالعه		
داستان‌ها	زبان (نگارش و واژه‌های مناسب کودکان و نوجوانان)	تناسب مفاهیم با درک کودکان و نوجوانان
عاشق کتاب	دارد	دارد

درد	درد	ناف بچه
تا حدی دارد	درد	ماهی

۳. نتیجه گیری

در این پژوهش بررسی سه داستان «عاشق کتاب»، «ناف بچه» و «ماهی» از مجموعه داستان‌های «قصه‌های مجید» هوشنگ مرادی کرمانی انجام پذیرفت و دستاوردهای این پژوهش نشان می‌دهد که هر سه داستان مورد مطالعه از نظر بن‌مایه‌های فلسفی از غنای مطلوبی برخوردار هستند و از نظر عدم تلقین درونمایه هر سه داستان تلقینی غیرصریح دارند و از این نظر مطلوب هستند. از لحاظ چالش‌انگیزی و پرسش‌خیزی نیز چالش‌ها و سؤالات زیادی در داستان‌های مورد مطالعه وجود دارد که ذهن کودک را درگیر می‌کند که می‌تواند همچون سکوی پرشی باشد که کودک و نوجوان مخاطب را در بُن مسائلی و مشکلات زندگی واقعی قرار دهد. از لحاظ گفت‌وگو، داستان «عاشق کتاب» گفت‌وگوی آن پیرامون یک موضوع می‌چرخد و آن مسئله گرفتن کتاب است که می‌تواند مناسب با حلقه کندوکاو فلسفی قرار گیرد؛ اما در داستان «ناف بچه» گفت‌وگوهای زیادی وجود ندارد که برای مخاطب چالش‌برانگیز باشد، فقط در آخر داستان گفت‌وگویی وجود دارد که چالش‌برانگیز است و از آن می‌توان برای حلقه کندوکاو فلسفی در کلاس درس استفاده کرد. در داستان «ماهی» گفت‌وگوهای دوسویه و متقابل بین افراد داستان وجود دارد که داستان را شبیه به فضای حلقه کندوکاو فلسفی می‌کند؛ اما این گفت‌وگوها برای اینکه در جهت اهداف برنامه فیک قرار بگیرند، نیازمند بازنویسی هستند. در زمینه شخصیت‌پردازی نیز باید گفت که شخصیت‌پردازی در هر سه داستان پیرامون شخصیت اصلی داستان به‌نحو مطلوبی انجام گرفته است و شخصیت اصلی، شخصیتی کنجکاو، پرسش‌گر، شجاع، جسور و تجربه‌گر است که شخصیتی پویا دارد و خواننده به‌خوبی می‌تواند با آن هم‌ذات‌پنداری کند و پیش‌داوری درباره دو نفر از شخصیت‌های داستان «عاشق کتاب» ضعیفی است که از لحاظ برنامه فیک بر شخصیت‌های این داستان وارد است و باید بازنویسی شود. از لحاظ پیرنگ نیز داستان «عاشق کتاب» پیرنگی مبتنی بر روایت علی و معلولی دارد و در آخر داستان گره‌گشایی رخ نمی‌دهد که این مناسب با برنامه فیک است. پیرنگ داستان «ناف بچه» نیز مبتنی بر روابط علی و معلولی است و تعلیق‌هایی در بخش‌های مختلف آن وجود دارد که داستان را جذاب کرده است و گره‌گشایی در آخر داستان مبهم است که این می‌تواند مناسب برنامه فیک قرار گیرد. پیرنگ در داستان «ماهی» تلقینی

است؛ به این معنا که گره‌گشایی در داستان رخ می‌دهد و خواننده در پایان به نقطه آرامش می‌رسد و باید در برنامه فبک بازنویسی شود. در زمینه باورپذیری داستان‌ها باید گفت که همه آن‌ها در کل باورپذیر هستند؛ اگرچه ایرادهای جزئی در آن‌ها دیده می‌شود؛ اما به گونه‌ای نیستند که باورپذیری تمام داستان را زیر سؤال ببرند. داستان‌ها از نظر روان‌شناختی نیز دارای زبانی روان و امروزی هستند؛ هرچند که اصطلاحات، کنایات و ضرب‌المثل‌هایی در آن‌ها وجود دارند که باید بازنویسی شوند. مفاهیم به‌کاررفته در داستان‌ها متناسب با درک گروه سنی «د» است. موضوعات به‌کاررفته در داستان‌ها موضوعاتی هستند که متناسب با زندگی روزمره کودکان و نوجوانان است. در داستان «ناف بچه» صحنه‌های خشونت‌آمیزی وجود دارد که باید اصلاح و بازنویسی شوند. همچنین در این داستان الفاظی وجود دارد که برای بچه‌ها بدآموزی دارد که آن‌ها نیز باید اصلاح گردند. در داستان «ماهی» نیز بهتر است غذای دیگری جایگزین ماهی شود؛ چون بیشتر بچه‌ها تجربه خوردن ماهی را دارند. در کل باید گفت داستان‌های بررسی‌شده از غنای فلسفی، ادبی و روان‌شناختی مطلوبی برخوردار هستند و توانش قرارگرفتن در حلقه کندوکاو فلسفی برنامه فبک را دارند؛ اگرچه که باید گفت ضعف‌هایی هم در آن‌ها هست که بعد از اصلاح و بازنویسی می‌توانند در برنامه فبک استفاده شوند.

کتاب‌نامه

- اسپلیتر، لورنس . جی و شارپ، آن مارگارت (۱۳۹۶). چگونه بهترین‌اندیشیدن را آموزش دهیم، ترجمه: ناهید حجازی، چ اول، تهران: پژوهش‌گران.
- اسکندری شرفی، فرشاد و بازوند، علی (۱۴۰۰). «کتاب‌شناسی آثار هوشنگ مرادی کرمانی»، قند پارسی، س ۴، ش ۱ (پیاپی ۱۰)، صص ۳۸ - ۵۷.
- ایرانی، ناصر (۱۳۸۰). هنر رمان، چ اول، تهران: آبانگاه.
- بوربور، مجید (۱۳۸۴؛ ۱۳۸۵). «مامایی فکر در حلقه کندوکاو، گفت‌وگو با سعید ناجی»، کتاب ماه کودک و نوجوان، ش ۷ (پیاپی ۱۰۳)، صص ۱۶ - ۲۹.
- داد، سیما (۱۳۸۵). فرهنگ اصطلاحات ادبی؛ واژه‌نامه مفاهیم و اصطلاحات ادبی فارسی و اروپایی به شیوه تطبیقی و توضیحی، چ سوم، تهران: مروارید.
- رشتچی، مژگان (۱۳۸۹). «ادبیات داستانی کودکان و نقش آن در رشد تفکر»، تفکر و کودک، س ۱، ش ۲، صص ۲۳ - ۳۷.
- شارپ، آن مارگارت (۱۳۸۹). داستان‌های فلسفی و کتاب‌های p4c در کندوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان، ترجمه سعید ناجی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۳۴ تفکر و کودک، سال ۱۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

- شمیسا، سیروس (۱۳۸۰). انواع ادبی، چ هشتم، تهران: فردوس.
- صادقی‌هاشم‌آبادی، محمد و علوی، سیدمحمدکاظم (۱۳۹۳). «فلسفه برای کودکان»، *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*، س ۶، ش ۲ (پیاپی ۱۲)، صص ۵۹ - ۷۸.
- صفایی‌مقدم، مسعود (۱۳۷۷). «برنامه آموزش فلسفه به کودکان»، *فصلنامه علوم انسانی دانشگاه الزهرا*، س ۸، ش ۲۶ و ۲۷، صص ۱۶۱ - ۱۸۴.
- فخرایی، الهام (۱۳۸۹). «فلسفه برای کودکان؛ گامی به سوی پیوند فلسفه با جامعه»، *تفکر و کودک*، س ۱، ش ۱، صص ۶۹ - ۸۱.
- فیشر، رابرت (۱۳۹۲). *داستان‌هایی برای فکرکردن*، ترجمه: سید جلیل شاهری لنگرودی، چ چهارم، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- قرن ایاغ، ثریا (۱۳۸۴). *ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان و نوجوانان)*، چ دوم، تهران: سمت.
- کم، فیلیپ (۱۴۰۰). *با هم فکرکردن: کتدوکاوه‌های فلسفی برای کلاس درس*، ترجمه: مژگان رشتچی، فرزانه شهرتاش، چ سوم، تهران: شهرتاش.
- لیپمن، متیو (۱۳۸۸). «طرح و تمرین‌های بحث فلسفی»، ترجمه: نسیم ماحوزی، *فصلنامه فرهنگ*، س ۲۲، (پیاپی ۶۹)، صص ۲۷۶ - ۲۳۹.
- مجید حبیبی عراقی، لیلا (۱۳۹۴). *داستانی برای کتدوکاو*، چ اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- محمدی فشارکی، محسن و خدادادی، فضل‌الله (۱۳۹۱). «از تاریخ تا داستان: تحلیل عناصر مشترک بین تاریخ و داستان»، *پژوهش‌های تاریخی*، س ۴، ش ۳ (پیاپی ۱۵)، صص ۷۱ - ۸۶.
- مرادی کرمانی، هوشنگ (۱۳۹۹). *قصه‌های مجید*، چ سی و پنجم، تهران: معین.
- مرعشی، سیدمنصور و قائدی، یحیی (۱۳۹۴). *مبانی و کارکردهای حلقه کتدوکاو*، چ اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مقدادی، بهرام (۱۳۷۸). *فرهنگ اصطلاحات نقد ادبی (از افلاطون تا عصر حاضر)*، چ اول، تهران: فکر روز.
- میرصادقی، جمال (۱۳۸۸). *عناصر داستان*، چ ششم، تهران: سخن.
- ناجی، سعید (۱۳۸۳ و ۱۳۸۴). «مفهوم فلسفه در برنامه فلسفه برای کودکان»، *علم و دین*، ش ۲۵ - ۲۸، صص ۳۷ - ۶۷.
- ناجی، سعید (۱۳۹۳). *کتدوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان*، ج ۱، چ سوم، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ناجی، سعید (۱۳۹۴). *داستان‌هایی برای کتدوکاو فلسفی*، ج ۲، چ اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

تحلیل مجموعه داستان «قصه‌های مجید» ... (یاسر صفری سه چقایی و دیگران) ۳۵

ناجی، سعید (۱۳۹۵). معیار فبک برای داستان، چ اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
یوسفی، عاطفه (۱۳۹۳). «اهمیت و نقش داستان در برنامه فلسفه برای کودکان»، فلسفه و کودک، س ۲،
ش ۳ (پیاپی ۷)، صص ۶۳ - ۸۲.
یوسفی، عاطفه (۱۳۹۵). «اصول بازنویسی داستان‌های متون کهن فارسی به‌منظور استفاده در برنامه فبک»،
فلسفه و کودک، س ۴، ش ۲ (پیاپی ۱۴)، صص ۱۷ - ۲۸.